

Kommunal och regional lobbying i Bryssel

Mot nya former av governance?

Magnus Lindh

Subnational lobbying in Brussels. Towards New Forms of Governance?

This chapter explores how subnational lobbying activities in Brussels places demands on institutional adaptation processes, both vertically and horizontally. In a discourse of increased global competition, regions have become strategically important. To be innovative and 'smart' in order to be attractive partners is an expectation. The chapter argues that greater responsibility over regional development has increased opportunities to maneuver in a multilevel context for subnational actors. However, it is how subnational actors chose to exploit this opportunity that determines whether new forms of governance will appear. Empirically, the chapter demonstrates how the City of Gothenburg European Office has adapted its lobbying activities towards more systematic and continuous actions (over time and space) in order to pursue their political priorities. The chapter concludes that we need to adopt a behaviouralist approach to subnational actors activities (horizontally and vertically) if we want to explore whether new forms of subnational governance are developed.

För alla som tar en promenad i EU-kvarteren i Bryssel är det påtagligt att det finns en stor mängd organiserade intressen, och att många av dessa arbetar för att påverka beslutsfattandet i EU. Det gäller även kommunala och regionala intressen. Sedan 90-talet har antalet regionala representationskontor ständigt ökat i antal och det finns idag drygt 300 regionkontor i Bryssel som, när man tittar närmare efter, varierar stort i utformning, uppdrag, organisation och ägarkonstellation (Murphy 2011:552; Rowe 2011:7ff). Ett regionalt kontor skiljer sig från andra lobbykontor i EU framförallt på två sätt. För det första så representerar de ett *aggregerat territoriellt intresse*, till skillnad från lobbykontor som i princip utgår från ett särintresse i sitt påverkansarbete mot EU (Lindh 2016:17). Särintressen skiljer sig från gemensamma intressen genom att de är ägnade att gynna en begränsad grupps intressen. För det andra är subnationella aktörer i högre grad bundna av ett konstitutionellt regelverk som definierar aktörernas handlingsutrymme (jfr Wenanders uppsats i detta specialnummer).

Magnus Lindh är universitetsadjunkt vid Institutionen för samhälls- och kulturvetenskap, Karlstads universitet.
E-post: magnus.lindh@kau.se

Rosenau och Durfee skiljer mellan suveränitetsbundna och suveränitetsfria aktörer i internationella relationer (Rosenau & Durfee 2000:57ff). Subnationella aktörer, i det här fallet politiker och tjänstemän verksamma på kommunal eller regional nivå, är suveränitetsbundna och förväntas därför agera inom ramen för den svenska konstitutionen. Aktörer verksamma i traditionella lobbykontor kan däremot betraktas som suveränitetsfria. Givetvis är även dessa tvungna att följa gällande lagar och regler, men de har betydligt friare händer. Hur regionala kontor väljer att agera inom ramen för det handlingsutrymme som konstitutionen medger varierar emellertid också.

Det är svårt att exakt definiera vad som egentligen menas med ett regionalt representationskontor. Rowe (2011:8f) skriver att den komplexitet som präglar ett europeiskt beslutsfattande, och avsaknaden av en enhetlig regional modell för subnationell representation, gör det problematiskt att mer precist ange vad ett regionkontor i Bryssel är för sorts skapelse. Regionala kontor kan dock på ett övergripande plan förstås som en plattform som underlättar interaktionen mellan en subnationell och överstatlig beslutsnivå.

Att ha tillgång till ett kontor i Bryssel förefaller vara viktigt men *hur* ett regionkontor väljer att hantera kommunens eller regionens relationer med EU ser olika ut. Uppfattningar och attityder till vilket regionalt handlande i EU-relaterade frågor som efterfrågas skiljer sig åt mellan regionala politiker och mellan tjänstemän (Lindh 2016). En del kontor väljer att aktivt försöka få inflytande över politiska beslut i EU medan andra fokuserar mer på administrativa aspekter. De regionala kontorens funktion kan på ett triviale plan synliggöras i hur kontoret benämns. I ett tidigt skede efter att Sverige blivit medlem i EU användes ofta beteckningar som informationskontor om de svenska kontoren. Idag är det vanligare att beskriva dem som representationskontor. Ett informationskontors främsta uppgift är att samla in underlag om de beslut som antas inverka på regionens eget beslutsfattande och förmedla det till berörda parter. Informationskontoret blir i första hand ett administrativt serviceorgan och regionens förhållningssätt till EU:s beslutsfattande ges en mer instrumentell prägel, med ett svagt eller obefintligt påverkansmandat. En kommun eller region som får information i tid kan *re-agera* snabbare och därigenom minska anpassningskostnaderna i relation till EU-beslut. Ett *representationskontor*, med sitt bredare mandat, företräder däremot mer direkt ett regionalt intresse i relation till EU. Karaktären på ett representationskontor kan sägas ligga i gränslandet mellan politik och administration (Zakariasson 2018). Företrädare för ett regionalt representationskontor kan i högre grad agera *pro-aktivt* i syfte att försöka utöva inflytande i EU och på så vis minska eventuella anpassningskostnader.

Ett regionalt handlande i EU-relaterade frågor som fokuserar på att samla in kunskap och information till sina uppdragsgivare är tämligen okontroversiellt. Jerneck och Gidlund (2001:17) uttrycker sig så här.

Inrättandet av regionala representationskontor skulle i och för sig kunna betraktas som tämligen banala administrativa problemställningar. I en mer principiell mening manifesterar emellertid kontoren nya former av gränsöverskridanden – inte bara över den europeiska kontinentens många statsgränser – utan framför allt över den traditionella skiljelinjen mellan europapolitik och inrikespolitik, mellan stater och subnationella aktörer. Kontoren företräder också territorier som till helt nyligen sågs som passerade av den stora utvecklingen och moderniteten.

Det är när subnationella aktörer blir politiskt aktiva i en överstatlig besluts- miljö som det blir mer principiellt intressant att studera regionalt handlande i EU-relaterade frågor. Politiskt aktiva regionkontor agerar gränsöverskridande och kan bidra till framväxten av nya former av governance beroende *på hur de väljer att hantera det handlingsutrymme som EU-medlemskapet skapat*. Ämnet för denna artikel är hur regionkontor med ambitionen att utöva inflytande arbetar med lobbyaktiviteter och hur detta handlande kan bidra till institutionella anpassningsprocesser i en horisontell såväl som vertikal dimension.

Flera svenska städer har skaffat sig egna kontor, eller ordnat det så att man får tillträde till ett gemensamt ägt regionkontor i Bryssel. Några har gjort både och. Både Malmö och Göteborgs stad har öppnat egna kommunala kontor, trots att de regioner de finns i, Skåne respektive Västra Götaland, också är representerade i Bryssel.

Brysselkontoret gör det i allmänhet lättare för regionala beslutsfattare att komma in i EU:s komplicerade beslutsstrukturer. Personal på plats i Bryssel har större möjligheter att identifiera vilka politiska processer som är på gång och kan dessutom lättare bygga strategiska nätverk (Lindh 2016:34). Tillfälliga påverkansförsök av *ad hoc*-karaktär kan vara möjliga även utan en plattform, men om strävan är att bli erkänd och respekterad är det bra med ett kontor som fungerar som ett institutionellt och funktionellt stöd för regionala beslutsfattare att hantera EU-relaterade frågor, gärna i enlighet med vad man uppfattar som ett territoriellt aggregerat intresse.

Den förändrade regionalpolitiken

Regionala och lokala beslutsfattare har överlag tilldelats ett växande politiskt ansvar över frågor som rör ekonomisk tillväxt och social utveckling. I en diskurs som identifierar en tilltagande ekonomisk globalisering, och en ökad global konkurrens, uppfattas regioner och större städer som strategiskt viktiga (Herschel 2014:3). Subnationella aktörer förväntas vara innovativa och utveckla nya former av samverkan och samarbeten som även sträcker sig ut i en internationell miljö. Keating (2003) beskriver hur en äldre ”paternalistisk” och ”provinsiell”

syn på regioner som präglats av motstånd mot förändring och försvar av historia, kultur och tradition ersatts av en bild av regioner som aktiva i ett större gemensamt samhällsbygge, som en del i ett politiskt moderniseringsprojekt. För att stärka attraktionskraften i en region efterfrågas "smarta" och aktiva strategier som att bygga internationella nätverk och allianser i enlighet med regionens specifika förutsättningar för t. ex. en hållbar och inkluderande tillväxt.

En innovativ och "smart" regional tillväxtagenda gör det möjligt för regioner att identifiera specifika intressen som kanske inte alltid harmonierar med övriga regioners tillväxtagendor. I en miljö som driver på för konkurrens mellan regioner emellan ligger ett frö, inte bara till nya samarbeten utan också till nya regionala konflikter. För att kunna vara attraktiv och konkurrenskraftig i en internationell miljö är det angeläget att driva de egna frågorna och perspektiven även på en överstatlig beslutsarena som EU. Samtidigt är det dock viktigt att erinra sig att regioner inte är suveräna. Ett regionalt handlande i EU-relaterade frågor måste balanseras mot andra intressen i ett flernivåsystem, såväl de nationella som de som yttrar sig som strategier och program beslutade av EU. Ett ökat regionalt handlande i EU bör (åtminstone för svenska regioner) förstås som en europeiseringsprocess driven av en funktionell logik.

För att fullgöra sina åtaganden så väl som möjligt ser vissa regionala beslutsfattare det som nödvändigt att försöka utöva inflytande på EU:s beslutsprocesser. Den politiska sprängkraften ligger i hur detta handlingsutrymme hanteras i relation till nationella och europeiska intressen samt i konkurrens med andra regioner.

Större och mer resursstarka regioner kan genom att positionera sig i EU och i ett internationellt sammanhang stärka sin attraktionskraft och ytterligare spä på skillnaden mellan "vinnare" och "förlorare". Regioner ges därmed ett större ansvar för sitt eget öde. Mer *pro*-aktiva och strategiskt medvetna regioner har större möjligheter att attrahera kapital från EU:s olika program och har därmed resurser att finansiera olika utvecklingsprojekt. Inaktiva regioner riskerar däremot att förlora mark i relation till mer aktiva och strategiska regioner (Lindh 2016:10f).

Genom utövandet av subnationella påverkansförsök mot EU kan vi skönja en ny politisk praktik som pekar bortom traditionella föreställningar om en distinktion mellan inrikes- och utrikespolitik, där staten ensamt har ansvar för den senare. Processen mot en nedtonad gräns mellan inrikes- och utrikespolitik är allmänt känd, men för att bättre kunna tydliggöra vilken potentiell roll subnationella aktörer kan tänkas få i en framtida politisk ordning som kan beskrivas som en komplex och sammansatt flernivådemokrati, behövs mer forskning om vad subnationella aktörer faktiskt gör i EU. Först därigenom har vi den nödvändiga kunskapen för att kunna problematisera och diskutera i vad mån ett kommunalt och regionalt handlande i Bryssel pekar mot nya former av governance (jfr Jerneck & Gidlund 2001:153ff; Rowe 2011).

Artikeln syftar till att belysa hur ett subnationellt påverkansarbete kan se ut. Utgångspunkten är att strävan efter inflytande i EU:s beslutsprocesser driver på för mer systematiska och kontinuerliga aktiviteter. Ambitionen att utveckla ett trovärdigt och relevant aktörsskap i EU:s beslutsfattande innebär att det uppstår nya omvärldstryck som inte bara inverkar på hur de regionala kontoren arbetar utan också driver på för att anpassa hemmaorganisationen så att den på bästa sätt kan bidra till, och stödja, ett effektivt arbete för politiskt inflytande.

I det empiriska avsnittet i kapitlet analyseras Göteborgs stads EU-arbete som ett representativt fall för hur den aktiva staden anpassar sin verksamhet. Fallet ska ses som en illustration av hur den aktiva staden anpassar verksamheten, vertikalt och horisontellt, för att på ett effektivt sätt kunna föra sin talan i en komplex flernivådemokrati.

Dimensioner av europeisering

De anpassningsprocesser som är viktiga för subnationella aktörer i en flernivå-kontext kan delas upp i två dimensioner. Dels har vi en vertikal dimension som betonar samspelet mellan en subnationell och överstatlig beslutsnivå, dels en horisontell som handlar om inomregionala anpassningsprocesser för att stärka regionens handlande i EU-relaterade frågor.

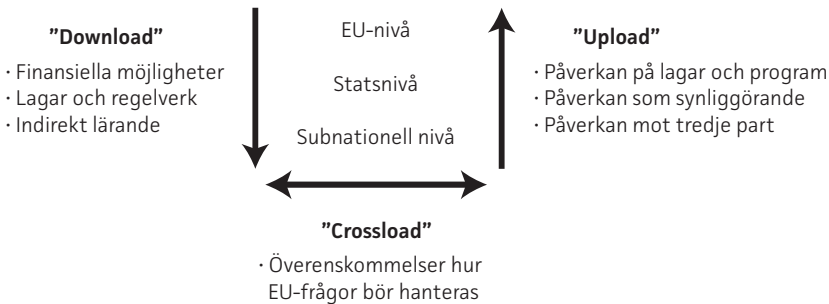
Den vertikala dimensionen kan i sin tur delas in i två typer: Dels en "download"-dimension som handlar om de anpassningsprocesser som sker i en region till följd av de beslut som fattas i EU, dels en "upload"-dimension som fångar in hur regionala aktörer arbetar gentemot EU:s beslutsmaskineri. Den tidiga europeiseringsforskningen (Caporaso 2007:27ff) var inriktad på "download"-orienterade anpassningsprocesser som gällde hur EU-medlemskapet inverkar på medlemsstaternas interna politiska liv. Ju lägre grad av diskrepans (*goodness of fit*) mellan ett EU-beslut och medlemsstatens förutsättningar, desto svagare blir anpassningstrycket på de inomnationella institutionerna. Hur medlemsstaterna väljer att anpassa sig till EU-beslut följer dock inga givna mallar. Det finns, som Caporaso skriver (2007:30), inga "raka rör" mellan EU och medlemsstaterna. Det som förklarar variationen i hur medlemsstater anpassas till EU-beslut ligger i inomstatliga faktorer. Denna ansats är följaktligen relaterad till en "download"-dimension (se figur 1).

För kommuner och regioner finns tre typer av anpassning i "download"-dimensionen (Lindh 2016:82). Den första anpassningsformen är i relation till de strukturfonder och sektorsprogram, som beslutas om i EU och som möjliggör EU-finansiering av utvecklingsprojekt. Jag väljer att benämna detta som en anpassning till de finansiella möjlighetstrukturer som EU erbjuder. För det andra måste regioner följa och implementera de lagar och regelverk som det beslutas om i EU, vilket i sig kan ställa krav på anpassning av politiska institutioner och procedurer. För det tredje finns en "mjukare form" av anpassning

där aktörer påverkas mer indirekt genom att idéer, normer och praktiker sprids genom möten, lärande och interaktion med andra europeiska aktörer (jfr Tallberg et al. 2010; Pasquier 2010:296).

Men som Vink och Graziano (2007:8) skriver, "(t)here is nothing necessarily 'top-down' about [...] domestic adaptation". Framväxten av ett europeiskt flernivåsystem kräver ett inflöde av idéer, intressen och preferenser. Det innebär att EU efterfrågar och har ett behov av att ta del av information, argument, analyser etc. som kan bidra till effektiva och genomförbara beslut. Detta gäller inte minst inspel från de aktörer som har att implementera EU-beslut i medlemsstaterna, till exempel kommunalt och regionalt.

Figur 1. Det regionala handlandets europeiseringsdimensioner

En allt större medvetenhet om vilken betydelse EU-beslut kan ha på verksamheten på lokal och regional nivå gör det intressant för subnationella aktörer att försöka minska en potentiell diskrepans (*misfit*) mellan den egna verksamheten och framtida EU-beslut genom att utöva inflytande i en "upload"-dimension (Lindh et al. 2009).

Sådana aktiviteter kan ta sig olika uttryck och ha olika syften (Lindh 2016:84f). För det första förekommer insatser som riktar sig direkt mot EU:s beslutsprocess. Det kan handla om att föra fram regionala preferenser i lagstiftningsprocessen för att påverka den slutliga skrivningen i det förslag som EU-kommissionen lägger fram. Det kan också handla om aktiviteter som går ut på att få inflytande i programskrivningar som styr möjligheten att finansiera regionala utvecklingsprojekt. Inför den nya programperioden som inleds år 2020 är det t. ex. intressant för subnationella aktörer att ge sin syn på hur strukturfonderna bör utformas. Dessa positioner behöver inte stå i samklang med den svenska regeringens hållning. I ett "upload"-orienterat arbetssätt försöker subnationella aktörer att påverka skrivningar *innan* utlysningar presenteras för att bättre anpassa dem till den egna verksamhetens förutsättningar. I ett alternativt, "download"-orienterat arbetssätt anläggs en mer avvaktande hållning, där subnationella aktörer nöjer sig med att vänta tills utlysningen presenteras, för att därefter ta ställning till om den passar in i den egna verksamheten.

För det andra förekommer aktiviteter som primärt syftar till att lyfta fram den egna regionen och dess prioriteringar i ett större europeiskt sammanhang. Dessa aktiviteter kan ha olika motiv. Det kan handla om att marknadsföra regionen som en intressant plats, eller att visa på någon specifik verksamhet eller process för potentiella projektpartners etc. Gemensamt för dessa aktiviteter är att de visar att "vi finns" och att "vi är intressanta och relevanta".

I denna artikel ligger intresset specifikt på relationen mellan subnationella aktörer och ett överstatligt beslutsfattande. Det innebär dock inte att statens roll i förhandlingsspelet skall negligeras. Statens roll i ett framväxande flernivåsystem har diskuterats. Här finns inte utrymme att presentera hela den diskussionen (se t.ex. Lindh 2016:100), men utifrån en funktionell syn på regionalt handlande i EU-relaterade frågor är det ett rimligt antagande att det inte rör sig om ett nollsummespel där statens roll minskar och regioners makt ökar. Snarare kan nya former av governance bygga på ett win-win-antagande som uppmanar till nya och förändrade roller. Regionala politiska aktiviteter i EU sker i ett komplext samspel mellan olika politiska beslutsnivåer. Kommuner och regioner som är politiskt aktiva i ett sammansatt flernivåsystem använder de kanaler som förväntas stärka deras intressen oavsett beslutsnivå. Därför kan politiska aktiviteter i EU även handla om att bygga allianser med EU-nivån i syfte att stärka sin position i relation till den egna regeringen. Genom att brygga över det regionala intresset med det europeiska skapas förutsättningar för en "allians" som kan användas och exploateras för att utöva inflytande på den nationella regeringens ställning i en fråga.

För att förstå och möjligen förklara hur kommuner och regioner väljer att hantera EU-frågor bör vi även introducera en "crossload"-dimension när vi diskuterar anpassningsprocesser. Detta blir extra angeläget om vi studerar subnationella aktörer och hur de hanterar EU-frågor. Börzel och Panke (2013:116) nöjer sig med att analytiskt separera "download"- från "upload"-processer. Det kan säkert fungera för studier på nationell nivå, där det sedan länge etablerats procedurer och institutioner som skiljer mellan inrikes- och utrikespolitik. Men på regional nivå framstår en "crossload"-dimension som avgörande för att förstå hur subnationella aktörer väljer att hantera EU-frågor. Lindh et al. (2009:49) definierar en "crossload"-dimension som:

Co-operation and co-ordination among different regional actors that aim to encourage the articulation and implementation of what they presume to be in the regional interest. Horizontal activities include action among and between them within a specific region that seems to enhance co-ordination and collaboration, and usually intends to influence the propensities for more coherent downloading and uploading.

För en kommun eller region med ett "download"-orienterat arbetssätt blir det viktigt att stärka de egna förutsättningarna att anpassa sig till EU-beslut. I Vanja

Carlssons och Dalia Mukhtar-Landgrens artikel i detta specialnummer beskrivs en så kallad EPA-analys. EPA-analysen kan ses som en anpassning i ”crossload”-dimensionen i syfte att bättre hantera ”download”-dimensionens utmaningar. Omvänt gäller för kommuner eller regioner med påverkansambitioner att utveckla så bra förutsättningar som möjligt på hemmaplan för att framgångsrikt kunna ägna sig åt påverkansaktiviteter i EU. Det kan handla om att utveckla ett institutionellt stöd för att utveckla tydliga politiska prioriteringar och positioner. Utan ett påverkansmandat eller klara politiska prioriteringar är det svårt, om ens möjligt, att systematiskt och kontinuerligt utöva inflytande i EU.

Vi kan inte utgå från att det förekommer ett tydligt och artikulerat intresse för EU-frågor i en kommun eller region, men *hur* politiker väljer att betrakta EU-frågor internt kan antas ha inverkan på hur de vertikala dimensionerna hanteras.

ETT AKTÖRSSKAP I EU

För ett regionkontor med ambitioner att utöva inflytande i EU är det viktigt att utveckla ett aktörsskap som innebär att regionen uppfattas som relevant och intressant att lyssna på och tala till. Inför utformningen av lagstiftning och programskrivningar kan strategiska aktiviteter bidra till att regionala positioner ges ett visst inflytande. Men samtidigt skall vi komma ihåg att det är svårt att bevisa att en kommunal eller regional aktivitet lett till direkt inflytande (jfr Dür 2008; Jeffrey 2000). Vi saknar relevanta kriterier och tillförlitlig metodologi att empiriskt mäta graden av inflytande. Även om vi kan notera att en regional position också gjort ett avtryck i de slutgiltiga skrivningarna, är det omöjligt att avgöra om en specifik kommuns eller regions aktiviteter har haft någon betydelse. Konsekvenserna är att politiker och tjänstemän får svårt att motivera nyttan och behovet av att allokera resurser till ett regionalt påverkansarbete i EU. Då är det förhållandevis lättare att mäta ”download”-effekter, till exempel genom att se hur mycket EU-pengar som regionen dragit in eller hur många nyhetsbrev som producerats.

Analysen av subnationella aktiviteter i ett flernivåsammanhang har kritiserats för att inte kunna urskilja styrningsaktiviteter (governance) från andra former av deltagande (se t.ex. Bache 2008:31). Fler aktörer och fler aktiviteter behöver inte innebära högre grad av inflytande över de slutgiltiga besluten. Avsaknad av empiriska kriterier för att mäta direkt inflytande gör att vi bör fokusera mer på *hur* regioner arbetar i syfte att påverka, det vill säga, vilken eller vilka typer av aktiviteter som har möjlighet att också ge effekt på politiska beslut (jfr Bache 2008:31). Som Wallace och Young (1997:244) skriver kan vi anta att:

It is reasonable to assume that participation is generally pursued *in the hope of exercising influence* and that repeated investments

in the costs (not insignificant) of participation, at least imply that the participants believe themselves to be having an impact. (min kursivering)

Det är givetvis inte alltid som en regional aktivitet i Bryssel kan betraktas som ett påverkansarbete. Vi behöver kunna skilja mellan mer symboliska – eller tillfälliga – aktiviteter och mer systematiska och kontinuerliga insatser.

Därmed sätts aktörskapet i centrum för analysen. Vad är det som gör att en kommun eller region kan utveckla en aktiv roll i Bryssel, och därigenom sträva efter politiskt inflytande? Den formellt svaga rollen som subnationella representanter har i EU gör att en behaviouralistisk ansats, som betonar aktörers verkliga förmåga och vilja kan vara fruktbar (jfr Lindh 2016:28). Ett aktörsskap förutsätter någon grad av autonomi från den externa miljö som aktören interagerar med (jfr Bretherton & Vogler 2006). Grad av autonomi kan definieras som att vara kapabel till att utforma mål och ta egna beslut, och därmed kunna vara engagerad i ett ändamålsenligt handlande. I den behaviouralistiska ansatsen ingår även en förmåga att utöva ett inflytande i internationella sammanhang, och att bli erkänd av den andra parten som en relevant motpart. Dessa kriterier måste enligt Cosgrove och Twitchett (1970:12) vara för handen ”in some degree for most of the time”. Detta innebär att vi bör söka efter en viss systematik och kontinuitet i aktiviteterna som skiljer sig från mer tillfälliga och symboliska handlingar. För att ett regionalt handlande i EU-relaterade frågor skall kunna bidra till framväxten av nya former av governance i en flernivådemokrati krävs att subnationella aktörer involveras i ett europeiskt sammanhang enligt en behaviouralistisk aktörförståelse.

Göteborgs stads handlande i EU-relaterade frågor

Göteborg insåg tidigt viken av att hålla sig à jour med vad som sker i EU. Tillsammans med 33 andra kommuner i Västsverige beslutade man att etablera ett gemensamt kontor i Bryssel redan 1992, tre år innan Sverige blev medlem i EU. Syftet var att ta tillvara det västsvenska näringslivets intressen i relation till ett europeiskt beslutsfattande. Kontoret fick benämningen West Sweden och verksamheten, som betraktades som framgångsrik, utvecklades och organisationen växte till att år 2011 omfatta tre regionala organisationer och 69 kommuner i Västsverige (Lindh 2016:109f).

Trots att Göteborgs stad varit en av initiativtagarna till West Sweden, och länge dess viktigaste medlem, väljer Göteborgs stad 2008 att öppna ett eget parallellt kontor i Bryssel, som samlokaliseras med West Sweden. Skälet till att etablera en egen plattform i Bryssel var att kommunens tjänstemän, med den dåvarande internationella chefen Håkan Beskow som drivande, tillsammans med flera av stadens politiker, började inse värdet av att kunna utöva

ett påverkansarbete som låg i linje enbart med Göteborgs intressen (Lindh 2016:18). Göteborgs dåvarande kommunalråd Göran Johansson (s), en av initiativtagarna till den federativa lösning som West Sweden representerade, var tveksam till en egen plattform för Göteborg eftersom han misstänkte att det skulle kunna splittra samarbetet i West Sweden. Förhoppningen var att Göteborgs kontor tillsammans med West Sweden skulle kunna samverka för en gemensam plattform; redan tidigt stod det dock klart att ett samarbete skulle bli svårt. En förklaring är att kontoren getts olika funktioner och mandat.

West Swedens verksamhet riktade sig mot mindre kommuners behov av stöd för projektutveckling och bedömdes av Göteborgs stad som dysfunktionell i ett påverkansperspektiv. Det stora antalet medlemmar i West Sweden gjorde det svårt att etablera en gemensam politisk agenda som var i samklang med Göteborgs intressen. Göteborgs stad valde dock inledningsvis att vara kvar i West Sweden trots att de öppnat ett eget kontor. De utnyttjade inte West Swedens tjänster i nämnvärd utsträckning men bestämde sig ändå för att kvarstå och betala sin del av medlemsavgiften.¹ I längden blev det dock inte hållbart och 2011 initierade Göteborgs stad en diskussion om West Swedens framtida inriktning och organisation. Diskussionen blottade stora skillnader i medlemmarnas uppfattningar om vilket regionalt handlande i relation till EU-relaterade frågor som efterfrågades. Denna oenighet gjorde att Göteborgs stad beslutade att ensidigt lämna West Sweden. Organisationen tappade därmed en av sina viktigaste medlemmar, om inte den viktigaste, och det blev omöjligt att fortsätta verksamheten. West Sweden lades slutligen ned 2013 (Lindh 2016).

Göteborg betraktas av västsvenska aktörer lite som en pionjär vad gäller EU-arbetet. En hög tjänsteman i Västra Götalandsregionen uttrycker sig som att ”Göteborg [---] sticker ut som en speciell spelare, med ett helt annat EU-grepp” (citerat i Lindh 2016:185ff). Inledningsvis bemannades Göteborgs Brysselkontor av en person. I och med att Göteborgs stad lämnade samarbetet i West Sweden frigjordes resurser som bidrog till att stärka det egna kontoret och dess EU-arbete ytterligare. År 2018 är fyra personer anställda på Brysselkontoret. Arbetet sker i samverkan med Göteborgs stads politiska ledning men kontoret har också tecknat samarbetsavtal med Göteborgs hamn, Göteborgs Energi, Business Region Göteborg, Chalmers samt Lindholmen och Johannebergs Science Parks, aktörer som bidrar ekonomiskt till verksamheten. Tidigare organiserades verksamheten som ett svenskt aktieföretag kallat Gothenburg European Office AB, men efter att Göteborg sett över och effektiviserat stadens bolagsstruktur organiseras kontoret från och med 2016 som en filial till Göteborgs Stadshus AB (Göteborgs stad 2016). Kontoret och dess verksamhet knyts därmed tätt till den politiska ledningen i kommunen.

1 För Göteborgs del handlade det om ca 2,5 miljoner kronor per år.

”Upload”-dimensionen i Göteborgs stads EU-arbete

Göteborgs stad är den subnationella aktör i Västsverige som tydligast förespråkar ett ”upload”-orienterat arbetssätt. Uppdraget att hålla sig *à jour* med vad som sker i EU innebär att projektutvecklingsverksamheten förskjuts ned i organisationen och i huvudsak sköts på hemmaplan. Det politiska intresset betonar istället vikten av att utöva lobbyverksamhet. Konsekvenserna blir att regional anpassning till utmaningar i ”download”-dimensionen i högre grad överläts till tjänstemän i förvaltningen och till kommunala bolag.

Att Göteborgs stad värdesatte vikten av att driva egna frågor i Bryssel illustreras även av att de valde att som platsbyrå anställa en tidigare professionell lobbyist, med erfarenheter från lobbyarbete för näringslivet i EU. En hög förvaltningschef i Göteborg uttrycker det som att, ”vi gjorde ett vägval 2008 med att placera Sebastian Marx i Bryssel [---]. Ett tydligt vägval för lobbying och omvärldsbevakning. [---] Sedan har vi inte använt projektbiten, inte något kan man säga” (citerat i Lindh 2016:186). Det var framförallt vikten av att företräda sig själv i relation till EU som uppfattades som centralt.

Regional lobbyverksamhet i Bryssel handlar i huvudsak om frågor som sorterar under det regionala utvecklingsuppdraget. För regionala beslutsfattare är det inte de breda konstitutionella frågorna om europeisk integration som är de intressanta, så som det kan vara för aktörer på nationell nivå, utan drivkraften är mer av funktionell art (Lindh 2016:64ff), det vill säga att stärka kommunens förutsättningar att genomföra den önskade politiken inom det ansvar som tilldelats av regeringen (Marx 2017; Lindh 2016:99f).

För Göteborgs stads Brysselkontor är det de större utvecklingsprojekten som intresset riktar sig mot. Mindre projekt får förvaltningarna och bolagen hemma i kommunen hantera. Genom att redan i beredningsstadiet försöka ”öronmärka” finansiering till den europeiska staden i de olika programskrivningarna stärks förutsättningarna för Göteborg att sedermera erhålla EU-finansiering (Marx 2014).

Men insatserna rör också lagstiftningsarbetet. När ett förslag till nytt direktiv utarbetas inom kommissionen analyserar Göteborgs Brysselkontor hur detta förslag kan komma att påverka Göteborg.

För att kunna påverka det så måste vi veta ”vad” som står på agendan, ”varför” man vill göra detta, och sedan ”hur-et”, Hur-frågan är egentligen den mest intressanta för oss, eftersom vi kan se att det ”hur” som står på EU-nivå inte alltid är det ”hur” som vi vill ska ske i Sverige eller Göteborg. Där vi kan vara eniga om ”vad-et”, att vi till exempel skall ha ett ambitiöst energipaket, har vi kanske olika syn på hur man mäter energieffektivitet. Det är i detaljerna som ”djävulen” sitter (intervju med Sebastian Marx 2017).

När EU beslutar om att standardisera ett politikområde riskerar redan pågående verksamheter att drabbas av stora anpassningskostnader om EU:s förslag skiljer sig från hur kommunen redan brukar hantera dessa frågor.

För att ha möjlighet att utöva inflytande över utformningen av lagstiftning och regelverk är det särskilt angeläget att arbeta mot två av EU:s institutioner. Den första är EU-kommissionen och framförallt dess lägre tjänstemän, till exempel handläggare inom något av generaldirektoraten. För att övertyga dem är det viktigt att komma med tydliga och rena sakargument. I fallet med mätning av energieffektivitet handlar insatserna om att informera om hur sådan sker i Sverige och vilka konsekvenserna kan bli om direktivet skrivs som det görs i förslaget. Hos dessa kommissionstjänstemän finns ingen prestige utan de lyssnar och försöker så gott det går balansera de olika argument som förs fram. För det andra är parlamentariker i Europaparlamentet viktiga att bearbeta. För att påverka parlamentariker arbetar Göteborgskontoret med ett lite annorlunda angreppssätt.

Men sedan har vi parlamentet som är en politisk organisation. Kommissionen är ju tjänstemannadriven, förutom toppskiktet, och parlamentet har en mer politisk dynamik i det hela, där kanske inte alltid sakargument är de viktigaste utan där kommer emotionella bindningar upp på ett helt annat sätt. Det är därför vi brukar använda Västsvenska parlamentariker som kan ställa sig upp och säga att ”i Västsverige så är det här viktigt”. Och vill vi ha en tysk parlamentariker så måste vi hitta någon slags koppling till varför den personen kan tycka att det också är viktigt för dennes valkrets. Så det är viktigt att kunna visa på kopplingar (intervju med Sebastian Marx 2017).

Arbetet mot EU-kommissionen bygger mer på sakargument om vilka effekter ett förslag kan tänkas få. Tjänstemän i kommissionen är inte styrda av prestige i lika hög grad som politiker i parlamentet. Arbetet mot parlamentariker är naturligtvis mer politiskt betingat. Där kombineras sakargument med vad Sebastian Marx kallar ”emotionella bindningar”, som kan kopplas till den förtroendevaldes politiska roll. Den kanske viktigaste strategin för ett framgångsrikt kommunalt och regionalt lobbyarbete i Bryssel är att kunna göra lokala behov relevanta på en europeisk arena.

Som ett exempel rörande transportpolitiken. Vi skulle ta fram ett positionspapper om EU:s framtida transportpolitik. Och då kom ett utkast från kollegorna på trafikkontoret att EU måste betala för Gullbergsvass logistik-central. Det var ungefär det som stod. Ja men det här kan vi inte lämna in. Det här är här är helt ointressant. Vi måste prata om varför EU måste finansiera infrastruktur

från Skandinavien till kontinenten. Varför godsterminaler är ett intressant fokus-område för finansiering eftersom det händer mycket om man investerar i en godscentral som gör att du får ett mer hållbart resande och bättre effektivitet. Och sedan kan vi komma och säga att i Göteborg har vi ett sådant fall som skulle kunna vara intressant för finansiering i framtiden. Du måste vända på kartan lite grann. Du kan inte utgå från det lokala om du vill påverka det stora. Du måste få det att hänga ihop. Där det hänger ihop, det är där du kan göra någonting. Där det går isär blir det svårt (intervju med Sebastian Marx 2017).

Citatet ovan illustrerar hur Brysselkontorets personal arbetar för att koppla samman en åsikt i ett lokalt sammanhang med en europeisk diskurs för att kunna vinna gehör i en fråga. Genom att "europeisera" ett lokalt resonemang skapas förutsättningar för att kommunicera med andra aktörer på en europeisk nivå.

Men det är inte bara EU-kommissionen och Europaparlamentet som är viktiga att bearbeta. Det finns ett stort antal potentiella kanaler för inflytande i EU. Sveriges kommuner och landsting (SKL) är en sådan, men eftersom de representerar förbundsnyvån är det inte alltid lätt att få gehör för Göteborgs frågor där. "Om SKL:s gemensamma inställning är något som täcker vår position så är vi ju jättenöjda med det. Om det är något som fattas där som inte kommer fram, då går vi till Eurocities, städernas intresseorganisation, som i slutändan har mer drivkraft här än ett enskilt förbund eftersom det är 160 städer som är medlemmar. [...] Så oftare använder vi då Eurocities eller andra specialistnätverk, eller så går vi själva" (Marx 2017).

Regionkommittén kan vara strategiskt viktig. När en rapportör i Regionkommittén förbereder en fråga genomförs olika hearings där representanter för Göteborg deltar för att föra in stadens positioner i frågan. "Jag går på dom mötena för där kan jag komma med våra positioner som vi sedan driver direkt och det är ju klart att det skadar ju inte om de också står i Regionkommitténs yttrande. Men jag lägger inte mer krut än så" (Marx 2017).

Citaten ovan illustrerar en rolluppfattning som inte låter sig inordnas i en hierarkisk styrningsmodell, utan snarare en modell av typen nätverksorganisation och där Göteborgs stads representant utvecklar en egen, mer autonom roll som bygger på självuppfattningen att Göteborgs stad kan (har förmågan) och bör (har viljan) att betraktas som intressant aktör med en reell möjlighet att påverka EU:s beslutsfattande.

Även om det regionala utvecklingsuppdraget är i centrum för påverkansarbetet, är Göteborgs stad även engagerad i större frågor som klimatpolitik på internationell nivå. Ett sådant exempel, där Göteborgs stad var en av initiativtagarna, är det så kallade Borgmästaravtalet. Ett litet antal borgmästare gick

inledningsvis samman för att driva på för mer ambitiösa klimatmål än de som medlemsstaterna lyckats enas om. Idag finns över 1000 aktörer som skrivit på för en klimatpolitik med ambitiösare mål än vad stater lyckas komma överens om.

Så borgmästare tar en större roll idag, och det ser man ju i USA, men man ser det också i Europa. Det som pågår är mycket intressant. Vad som händer är att borgmästare tar en roll i det som kan kallas för utrikespolitik, och det är ju något som traditionellt inte skulle ske. Men det börjar med att borgmästare träffar varandra globalt. Man utbyter information och sätter en agenda som de sedan driver. [---] så det bidrar ju till en bredare klimatpolitik och kanske till ett öppnare samhälle i slutändan [---] så det är klart att det bidrar ju till en påverkan på en samhällsdiskurs som är på en högre nivå (intervju med Sebastian Marx 2017).

Göteborgs stads engagemang i Borgmästaravtalet är intressant då det inte på ett självklart sätt låter sig inordnas inom det regionala utvecklingsuppdraget. Därför är det en öppen fråga om lokaliseringsprincipen är tillämplig i detta fall. Men oavsett vad, så signalerar ett bredare internationellt åtagande från Göteborgs stad framväxten av nya former för subnationellt engagemang i politik utanför landets gränser. Genom utvecklandet av procedurer och institutioner för kommunalt och regionalt lobbyarbete i EU, och genom erfarenheter av framgångsrika påverkansförsök, så finns möjligheten till nya former av governance som spiller över på bredare engagemang i internationella sammanhang. Men för att detta skall kunna fungera som en framgångsrik och effektiv modell krävs att hemmaorganisationen förbereds för att stödja arbetet i ”crossload”-dimensionen.

”CROSSLOAD”-DIMENSIONEN I GÖTEBORGS STADS EU-ARBETE

Förutsättningarna för ett systematiskt och kontinuerligt inflytande i Bryssel hänger nära samman med hur EU-frågor hanteras i hemmaorganisationen. Ett påverkansarbete förutsätter dels ett mandat och dels en agenda. Det är politiker på hemmaplan som ansvarar för detta. En hög tjänsteman i Göteborgs stad uttrycker saken på följande sätt: ”[d]å har vi en apparat för det, där vi tar fram omvärldsbevakningsuppdrag varje år, på basis av kommissionens årsarbetsplan och jämför med våra politiska mål uttryckta i prioriteringar. Där har vi fyra tematiska arbetsgrupper samt ett EU-nätverk bestående av tjänstemän. Det är de fyra arbetsgrupperna som plockar fram prioriteringar och listar dem, sätter siffror på de viktigaste frågorna. Sedan läggs de fram till kommunstyrelsen i början av året som fattar beslut” (citerat ur Lindh 2016:190). Citatet beskriver hur de olika europeiseringsdimensionerna samspelar. Politiker på hemmaplan behöver information om vad som sker i EU (download) i tid för att diskutera

och besluta (crossload) om egna prioriteringar som sedan kan användas för att utöva påverkan (upload). Som tjänsteman i Bryssel, i samverkan med den internationella avdelningen, är det viktigt att tillhandahålla relevant information om vad som pågår i Bryssel för att politiker på hemmaplan skall kunna besluta om vilka prioriteringar som skall göras. Den kanske viktigaste aspekten för att kunna vara aktiv i EU är att det finns en politisk prioritering.

Den internationella avdelningen i Göteborgs stad ansvarar för samordningen av de internationella insatserna och skall verka för att hitta synergier i påverkansarbetet mot EU, regering samt SKL. För att ytterligare stärka Göteborgs röst i ett flernivåsammanhang har kommunstyrelsen beslutat att göra förändringar i ärendehanteringens så att EU-frågor jämföras med nationella frågor (Göteborg 2016:3). I den nya ärendehanteringens skall EU-frågor hanteras av den områdesansvariga avdelningen på samma sätt som staden hanterar nationella remisser från den svenska regeringen. Tidigare var det den internationella avdelningens uppgift att hantera EU-samråd. Genom denna ändring är tanken att EU-frågor skall integreras i den ordinarie verksamheten. Tidigare kunde det vara så att staden svarade på ett EU-samråd om till exempel en grönbok, och cirka två år senare, när det kom en nationell remiss i samma fråga, lät ärendet hanteras av annan personal, med följden att argumenten och positionerna inte presenterades på ett samordnat sätt (Marx 2017).

För Göteborgs stads Brysselkontor är det viktigt för påverkansarbetet att staden svarar på EU-samråd. Det gäller dels för att visa EU-kommissionen att staden är en aktör som tar dessa frågor på allvar, dels för att responsen på ett EU-samråd också kan fungera som en politisk positionering från stadens sida. Som en konsekvens av ett mer "upload"-orienterat arbetssätt utvecklas nya arbetssätt och procedurer även på hemmaplan. Ett framgångsrikt påverkansarbete i EU stärks av att EU-frågor hanteras på ett ändamålsenligt sätt i den egna organisationen.

MOT NYA FORMER AV GOVERNANCE?

Arbetsformerna i Göteborgs stads representationskontor i Bryssel har utvecklats för att stärka ett systematiskt och kontinuerligt påverkansarbete gentemot beslutsfattande i EU. På den punkten har kontoret varit framgångsrikt. Den stora utmaningen just nu för Göteborgs stad är hur ett sådant arbete kan synkroniseras i tid och rum. För en påverkansaktör i en komplex flernivådemokrati gäller att inte bara hantera EU, utan även att synkronisera insatserna mot den egna regeringen. Ett Brysselkontor kan inte bearbeta regeringen i Stockholm; därför krävs att hela organisationen fungerar som en helhet. "Vi kan tala med "repet" (Sveriges ständiga representation vid den Europeiska unionen) men "repet" är bara en utförarorganisation, det är på hemmaplan som positioneringen sker. Och det är politiker som måste ta en roll [---] inte som partibunden politiker utan som borgmästare eller vice borgmästare. Det är ett

”mindset” som måste ske där, och det är inte alla som gör det” (Marx 2017). Det politiska arbetet mellan olika politiska nivåer är inte alltid synkroniserat vilket kan skapa problem. Detta blir särskilt tydligt om politik på de olika nivåerna drivs utifrån olika premisser.

Sedan har vi det där med partibildningarna och de lokala politiska förbindelserna som inte vi som Brysselkontor har något att göra med. Vi försöker alltid motivera våra politiker oberoende av partifärg att förmedla det som vi förmedlat i Bryssel mot Stockholm. Det ska ju vara samma ”story”, men där kommer ju lite andra funderingar in i sammanhangen, då är det kanske partipolitik som styr och inte lokalpolitik (intervju med Sebastian Marx 2017).

Partipolitik förefaller ha en svag roll i politiska aktiviteter i en flernivådemokrati. Hur EU-frågor hanteras i Bryssel skapar sällan interna konflikter mellan olika partier (Lindh 2016:197f). Frågan är vad detta betyder för den demokratiska processen. Å ena sidan innebär avsaknaden av opposition och alternativ att det blir svårare för medborgare att skapa sig egna uppfattningar. Å andra sidan är utrikespolitik och frågor om ekonomisk utveckling långsiktiga till sin karaktär, och anses inte ”må bra” av att ändra riktning mellan olika val och nya majoriteter. En varaktig lösning kräver en hög grad av konsensus och bindande överenskommelser över partigränser.

I artikeln har jag visat hur Göteborgs stads representationskontor i Bryssel utvecklat sitt arbete i EU-relaterade frågor mot ett ”upload”-orienterat arbetsätt. Det har gått tio år sedan Göteborg inrättade ett eget kontor i Bryssel. Verksamheten har drivit på för ytterligare anpassningsprocesser, vertikalt som horisontellt. Syftet har varit att stärka möjligheterna för att Göteborgs röst skall kunna bli hörd och lyssnad på i en alltmer vidsträckt extern miljö utanför kommunen. Göteborgs stad är nu inne i en intressant fas, där man skall hitta sätt att förhålla sig till flera politiska nivåer samtidigt och en situation där agendan på en politisk nivå inte med nödvändighet går att synkronisera med den på en annan nivå. För att hantera ett komplext flernivåsystem blir det allt viktigare att det finns tydliga politiska uppfattningar så att kommunen framför samma positioner till olika aktörer, systematiskt och kontinuerligt. Det politiska påverkansarbetet externt handlar inte enbart om att hantera EU, utan även den egna regeringen.

En första iakttagelse som kan göras är betydelsen av hur mandatet ser ut. Uppfattningar och attityder bland huvudmännen avgör till stor del vad som kommer att uträttas i regionkontoren. Eftersom regioners formella roll i EU:s beslutsfattande är svagt, flyttas fokus till politikutformningsfasen.

En andra iakttagelse är att politisk påverkan för ett regionkontor kräver en systematisk och kontinuerlig ansträngning för att göra regionen synlig i en

sammansatt institutionell miljö. Vi behöver således mer forskning om vilken roll regionala aktörer spelar i ett europeiskt beslutsfattande utifrån en aktörsförståelse om autonomi. En autonom aktör med både vilja och förmåga att delta i ett ändamålsenligt agerande, och som accepteras av andra aktörer, har stora möjligheter att utveckla nya roller och former för påverkan.

Nya former för governance har potential att spilla över på andra politikområden. Den viktigaste drivkraften för ett ökat regionalt påverkansarbete i EU ligger inom det regionala utvecklingsuppdraget. Men Göteborgs stads politiker har även varit engagerade i andra internationella frågor och riktar sig till andra aktörer än bara EU. Till exempel arbetar Göteborg tillsammans med andra lokala aktörer i Borgmästaravtalet, för att bland annat påverka mellanstatliga förhandlingar om internationella klimatavtal. Sättet att arbeta med politiskt inflytande utanför det egna landet kan på sikt bidra till att utveckla nya former för governance. Denna typ av praktik är viktig att studera, eftersom den inte alltid står uttryckt i formella fördrag och procedurer.

En tredje iakttagelse är att forskning om europeisering inte bör underskatta den teoretiska potentialen i "crossload"-dimensionen. Europeiseringsidén har kritiserats för att inte vara en teori, utan mer av ett begrepp som sätter sökarmen på viktiga processer. För att förklara hur politiken i de vertikala dimensionerna hanteras och anpassas i EU-sammanhang, borde studier av hur detta arbete hanteras i en horisontell dimension vara en fruktbar väg. För ett "upload"-orienterat arbetssätt krävs ett påverkansmandat och en påverkansagenda. Avsaknad av en kommunal eller regional politisk agenda gör det svårt, för att inte säga omöjligt, att utöva systematiska och kontinuerliga påverkansförsök. Det är inte givet varför vissa kommuner och regioner är mer aktiva mot EU än andra. Mitt förslag är att vi i första hand skall studera hur EU-frågor hanteras i hemmaorganisationen. Ett EU-arbete börjar på hemmaplan.

Referenser

- Bache, Ian, 2008. *Europeanization and Multilevel Governance. Cohesion Policy in the European Union and Britain*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Bretherton, Charlotte & Vogler, John, 2006. *European Union as a Global Actor*. London: Routledge.
- Börzel, Tanja & Panke, Diana 2013. "Europeanization", i Cini, Michelle & Pérez-Solórzano Borragán (red.), *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Caporaso, James, 2007. "The Three Worlds of Regional Integration Theory", s 23-34 i Graziano, Paolo & Vink, Maarten P. (red.), *Europeanization, New Research Agendas*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cosgrove, Carol & Twitchett, Kenneth, J., 1970. *The New International Actors: The UN and the EEC*. London: Macmillan.
- Dür, Andreas, 2008. "Interest Groups in the European Union: How Powerful are they?", *West European Politics*, vol. 31, nr 6, s 1212-1230.

- Gren, Jörgen, 1999. *The New Regionalism in the EU. The Lessons to be Drawn from Catalonia, Rhône-Alpes and West Sweden*. Östersund: SIR.
- Göteborgs stad, 2016. *Samordning av stadens omvärlds- och intressebevakning av EU-policy*. Tjänsteutlåtande, Internationella avdelningen. Dnr 1324/16.
- Herrschel, Tassilo, 2014. *Cities, State and Globalisation, City-regional governance in Europe and North America*. London: Routledge.
- Jeffrey, Charley, 2000. "Sub-National Mobilization and the European Integration: Does it Make Any Difference", *Journal of Common Market Studies*, vol. 38, nr 1, s 1–23.
- Jerneck, Magnus & Gidlund, Janerik, 2001. *Komplex flernivådemokrati, Regional lobbying i Bryssel*. Malmö: Liber.
- Keating, Michael, 2003. *The New Regionalism in Western Europe, Territorial Restructuring and Political Change*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Lindh, Magnus, 2016. *Regionen och EU? Uppfattningar och attityder till EU-relaterade frågor i Västsverige*. (avhandling) Karlstad: Karlstad University Press.
- Lindh, Magnus, Lödén, Hans, Miles, Lee, Räftegård, Curt & Stegmann McCallion, Malin 2009. *Fusing Regions? Sustainable Regional Action in the Context of European Integration*. Stockholm: Nordic Centre for Spatial Development (NORDREGIO).
- Marx, Sebastian, 2014. *Intervju*. Chef på Göteborgs brysselkontor.
- Marx, Sebastian, 2017. *Intervju*. Chef på Göteborgs brysselkontor.
- Murphy, Mary C., 2011. "Regional Representation in Brussels and Multi-Level Governance: Evidence from Northern Ireland", *British Journal of Politics and International Relations*, vol. 13, s 551–566.
- Pasquier, Romain, 2010. "'Cognitive Europeanization' and the territorial effects of multilevel policy transfer: Local development in French and Spain regions", *Regional & Federal Studies*, vol. 15, nr 3, s 295–310.
- Rosenau, James & Durfee Mary, 2000. *Thinking Theory Thoughtly, Coherent Approaches to an Incoherent World*. Oxford: Worldview Press.
- Rowe, Carolyn, 2011. *Regional Representations in the EU: Between Diplomacy and Interest Mediation*. Basingstoke: Palgrave.
- Tallberg, Jonas, Aylott, Nicholas, Bergström, Carl Fredrik, Vifell, Åsa & Palme, Joakim, 2010. *Europeiseringen av Sverige*. Demokratirådets rapport 2010. Stockholm: SNS Förlag.
- Vink, Maarten & Graziano, Paolo, 2007. "Challenges of a New Research Agenda". i Graziano, Paolo & Vink, Maarten P. (red.), *Europeanization, New Research Agendas*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Wallace, Helen & Young Alasdair, 1997. *Participation and Policy-Making in the EU*. Oxford: Oxford University Press.
- Zakariasson, Clara, 2018. *Den subnationella tjänstemannarollen i Bryssel?* Masteruppsats i statsvetenskap. Karlstad: Karlstads universitet.